

Artă și politică în presa culturală. O abordare contextuală a discursului post-2010 în artele vizuale

Flavia LUPU*

Primul deceniu de după anul 2000 se încheie cu debutul mișcării "Occupy Wall Street" (2011), în paralel sunt protestele din statele arabe asimilate mișcării denumite „Primăvara arabă”, se continuă cu debutul mișcării "Black Lives Matters" (în 2013), care se dezvoltă ca amploare din ce în ce mai mult în următorii ani. În 2016 este ales președinte Donald Trump. Decada post-2010 a presupus și o creștere a drepturilor persoanelor LGBTQ, în 18 țări legalizându-se căsătoriile între persoane de același sex. În 2017 ia proporții mișcarea "MeToo", care pune în prim plan discursul feminist (Pruit, 2019). Cea de-a doua decadă a celui de-al doilea mileniu se încheie cu începutul pandemiei de coronavirus (Pruit, 2019), care modifică radical libertatea de mișcare, interacțiunea umană și accesul la cultură.

Un aspect esențial al transformărilor legate de modul de propagare a informației constă în utilizarea intensivă a rețelelor sociale. Dacă în 2010 aveam aproximativ 500 de milioane de utilizatori pentru Facebook, cu o creștere progresivă din 2004, la sfârșitul lui 2018 aveam 2,4 miliarde de utilizatori de Facebook, dintr-un total de 3,5 miliarde de utilizatori de internet. La această rețea se adaugă YouTube, Instagram, Tik-Tok (cu o creștere uriașă a numărului de utilizatori de la apariția sa în 2016 – până în 2018 a crescut cu 20 de milioane de utilizatori pe lună) (Ortiz-Ospina, 2019).

Atât contextul socio-politic, cât și noile formule de comunicare, în care sunt transmise o multitudine de mesaje simultan, schimbă structura comunicării și în zona culturală. Cele mai importante publicații din zona artelor vizuale au o din ce în ce mai mare vizibilitate online, iar artiștii își revizuiesc viziunea despre media – un foarte mare accent se pune pe modul în care se propagă știrile false și pe „viralizarea” acestora.

* Universitatea Națională de Arte din București

Un exemplu este opera fotografei britanice Alison Jackson, care înscenează o serie de fotografii, în 2010, cu personaje asemănătoare cu Marilyn Monroe și John F. Kennedy, surprinși în momente de tandrețe, după ce actrița îi cântase „La mulți ani!” președintelui la împlinirea a 45 de ani. Jackson mai înscenează și o fotografie cu Bill Clinton și Monica Lewinsky, când tânăra i-ar fi aprins un trabuc. Artista declara pentru site-ul *Snopes.com*, la care a trimis fotografia: „Asemănarea devine real și fantezia atinge credibilul. Privitorul este suspendat în neîncredere. Încerc să evidențiez relația psihologică dintre ceea ce vedem și ceea ce ne imaginăm. Acest lucru este legat în nevoia noastră de a privi – voyeurismul nostru – și nevoia noastră de a crede.” (Mikkelson, 2010)

Jurnalismul cultural preia și transmite atât poziționările artiștilor față de reevaluarea funcționalității sintagmei de „artă contemporană”, cât și opinii legate de evenimentele politice. Artistul britanic Liam Gillick, consideră conceptul de „artă contemporană” ca fiind marcat de o „inutilitate excesivă” și care nu descrie o practică, ci o „existență generală într-un context”. Pentru ceea ce se întâmplă astăzi, mai adecvat ar fi să considerăm că se încadrează în sfera „artei curente” (Gillick, 2010). Arta contemporană a devenit istorică pentru el și pentru mai mulți artiști. În textul său, *Contemporary art does not account for that which is taking place*, nu definește foarte clar criteriile periodicizării sale, dar apreciază că fenomenul artistic contemporan se referă la perioada dintre 1973 și 2008. Analizează modul în care poate fi inclusă într-o categorie arta actuală și, în plus, ce ar urma. Ca variantă a estetismului ar fi noua estetică a documentarismului – în care artistul acționează asemănător cu jurnalistul de reportaj – care încearcă să aducă la cunoștința publicului o realitate care i se pare semnificativă. Strategiile documentariste presupun că artistul nu se extrage pe sine din discurs. Apare o pretenție implicită de obiectivitate, care funcționează ca opinie agresivă și ca dorință de cooptare. Includerea sau excluderea devin, brusc, momente de alegere clară, iar conștiința politică începe să afecteze noțiunea practicii specifice.

Deși artistul noului val admite subiectivitatea artistului și a operei sale, a crescut poziționarea radicală cerută în multe cauze. Se etalează propria cunoștință despre evenimente, o anumită toleranță, un anumit grad de sensibilizare, dar și de ironie. Demersul devine de succes în mediul urban și sunt puternic speculate caracteristicile stilului de viață care includ arta. Arta curentă nu mai poate rămâne suspendată în chestiunile legate de gust sau preferințe subiective. Politicile și biografiile se contopesc. Suntem toți toleranți cu arta ale cărei rădăcini există în istorii specifice, însă rolul artistului este de a oferi o perspectivă personală pentru un scop colectiv. Să boicotezi totul nu mai reprezintă o opțiune. Sunt necesare abilități comunicaționale (Gillick, 2010).

Activismul contemporan a fost adus în prim-planul discursului artistic datorită mișcării ”Occupy”, începută în Statele Unite în septembrie 2011, când,

cu ajutorul internetului și al noilor medii, s-a inițiat o campanie de ocupare a Wall Street, stradă newyorkeză cunoscută pentru multitudinea de instituții financiare care își au sediul acolo. Sursele de inspirație ale artiștilor au fost protestele internaționale de la momentul respectiv, impactul cel mai important avându-l „Primăvara arabă”. Câteva mii de simpatizanți, în special tineri, au răspuns chemării organizatorilor de a se aduna în parcul Zuccoti, inima districtului financiar din New York, pentru a protesta împotriva influenței corporațiilor asupra politicii și împotriva inechității sociale și economice.

Mesajele protestatarilor erau preponderent de stânga: „Case pentru cei fără adăpost”, „Unitate și forță: noi suntem unul”, „Dragoste, nu lăcomie”, „Ocupă – Rezistă”, „Generația Revoluției” (Modreanu, 2014, p. 112-113).

Evenimentele newyorkeze au avut un impact resimțit și în lumea artei. Într-un articol apărut pe site-ul oficial al BBC, se pune în discuție chiar ideea unei modificări substanțiale a conținutului artei contemporane datorită mișcării „Occupy” (Mason, 2012). S-a pus întrebarea dacă protestele coincid cu declinul artei contemporane înțelese ca apanaj și patrimoniu al galeriilor „peretilor albi”. Jurnalistul Paul Mason, semnatarul articolului, relatează despre grupul performativ *The Illuminators*, care proiectează texte slogan pe clădiri, în timp ce străbat orașul cu o mașină pe plafonul căreia s-a montat un proiector. Lor le aparține semnul devenit iconic ”99%”, considerat și denumit ”the bat signal” („semnul liliacului”).

Unii protestatari, după ce erau împrăștiați de forțele de ordine, apăreau sub acoperire, într-un proiect performativ al artistei Zoe Beloff, *Days of the Commune*, care a presupus ca protestatari și trecători newyork-ezi să repete, în costum complet, o piesă de Brecht despre 1871, adică despre confiscarea Parisului de către clasa muncitoare.

Christopher Kulendran Thomas, artist și curator la Londra și New York, declara pentru BBC News Magazine:

”Occupy” este semnalul limitărilor la care a ajuns ceea ce numim artă contemporană. Motivația este că arta ”Occupy” nu funcționează cu adevărat ca artă contemporană. Dacă o judecăm în termenii artei contemporane, este o artă de factură proastă, pentru că nu e deschisă pentru interpretare. Se folosește în mod necritic de limbajul publicitar pentru a comunica: merge unde arta contemporană nu poate merge – pentru că aceasta din urmă este inutilă în situații de urgență politică. [Există] aceste teme comune – respingerea comercialismului, o revenire a picturii figurative neironice, un accent pe comunicarea la scară largă, colaborarea subversivă cu imaginile de masă și, mai presus de toate, apariția unei arte cu un scop social. (Mason, 2012)

La doi ani diferență de ”Occupy”, protestele din Piața Taksim, din Istanbul, au generat, de asemenea, forme de implicare socială a artiștilor.

Emblematic a fost *performance*-ul realizat de Erdem Gündüz. Artistul a stat în picioare în fața jeturilor de apă ale forțelor de ordine timp de opt ore. Acțiunea sa a generat coeziune socială, gestul fiind apoi imitat de alții în întreaga țară. Actul performantiv a lui Gündüz, de nesupunere civilă, a devenit rapid cunoscut pe rețele sociale, fiind supranumit „Adam Duran” („Omul în picioare”).

Grupul feminist Pussy Riot a generat o multitudine de situații destul de dificile, reflectate în presă. Deși au fost numite de multe ori un grup de punk-rock, Pussy Riot s-a constituit în 2011 ca un colectiv de non-muzicieni. Regulile grupului, ca și în cazul Guerilla Girls, spun că membrii sunt anonimi. Au ca marcă cagulele lor de culoarea neonului. Masha Alyokhina și Nadya Tolokonnikova sunt două excepții. Au fost demascate și arestate în 2012 din pricina unei acțiuni pe care au numit-o „rugăciune punk” în interiorul celei mai mari catedrale din Moscova. Piesa a făcut apel la Fecioara Maria să-l „izgonească pe Putin”. Alyokhina și Tolokonnikova au fost condamnate la doi ani de închisoare și au executat 22 de luni de pedeapsă. După experiența neplăcută în care s-au confruntat cu condiții de muncă grea, un sistem de pedepse și de control care implică statul în frig ore, zile la rând, iar uneori chiar refuzul dreptului de a se spăla, și-au propus să facă publice aceste situații. Despre demersul lor artistic au apărut informații atât în presa generalistă: *BBC*, *France24*, *The Guardian* etc., cât și în publicații artistice specializate.

Orientarea către o parte sau alta a spectrului politic este în mare măsură legată de mișcarea resurselor de finanțare, de succedarea la putere a partidelor de dreapta sau de stânga la nivel mondial și de retorica momentului – influențată substanțial de manifestări culturale asociate unor mișcări socio-politice, cum au fost protestele studențești din 1968, căderea zidului Berlinului (1989), mișcarea ”Occupy” (2011), mișcarea ”Black Lives Matter” (2019-2020) etc.

Extremismul a apărut și în cazul protestelor ”Black Lives Matter”, mișcare a cărei popularitate a crescut în 2019-2020 și care a vizat discriminările rasiale. Pe lângă mișcările de stradă propriu-zise, a apărut și o „bătălie a statuilor” – vezi cazul dărâmării statuii lui Edward Colston (comerciant de sclavi), știre care a făcut înconjurul lumii (a apărut în majoritatea grupajelor de știri și pe site-urile unor rețele media importante). Ulterior a fost așezată pe soclul gol o sculptură a unui artist protestatar ce înfățișa o activistă de culoare cu pumnul ridicat, înlăturată de municipalitatea orașului Bristol pe motiv că lipsea autorizația (“Black Lives Matter”, 2020). Se deschide, așadar, discuția dacă mișcarea produce efecte palpabile sau rămâne un trend cultural, la fel ca și în cazul ”

Occupy”. Cert este că nomenclatorul vizual al semnelor recognoscibile s-a îmbogățit cu unul nou: mâna ridicată cu pumnul strâns a devenită „marcă

înregistrată” pentru protestele care revendică drepturi pentru populația de culoare.

Arta post-2010 are o structură ce permite un anumit tip de atenție a mass-mediei, atenție care, de cele mai multe ori, nu presupune un discurs care se centrează pe faptul artistic propriu-zis, ci pe funcția sa asociată unui fenomen socio-cultural, cu legături cu o anumită direcție de gândire politică. Apare aici problematica definirii unei relații coerente cu ceea ce înseamnă valoare de adevăr a unui produs aparținând lumii artei și care, în media, nu este foarte clar dacă este corect transmis pentru ca apoi să fie și corect receptat.

Referințe

- Gillick, L. (2010, December). Contemporary art does not account for that which is taking place. *e-flux journal*, 21, 1-7. Disponibil la http://worker01.e-flux.com/pdf/article_192.pdf.
- Mason, P. (2012, April 30). Does Occupy signal the death of contemporary art?. *BBC News Magazine*. Disponibil la <http://www.bbc.com/news/magazine-17872666>.
- Mikkelson, D. (2010, February 22). JFK and Marilyn Monroe Photographed Together?. Snopes.com. Disponibil la <http://www.snopes.com/photos/people/jfk-marilyn.asp>.
- Modreanu, C. (2014). *Utopii performative: artiștii radicali ai scenei americane în secolul 21*. București: Editura Humanitas.
- Ortiz-Ospina, E. (2019, 18 septembrie). The rise of social media. ourworldindata.org. Disponibil la <https://ourworldindata.org/rise-of-social-media>.
- Pruit, S. (2019, 9 decembrie). 14 Major Events of the 2010s. History.com. Disponibil la <https://www.history.com/news/2010s-decade-major-events>.
- *** (2020, July 16). Black Lives Matter: Protester statue removed in Bristol. *BBC News*. Disponibil la <https://www.bbc.com/news/av/uk-53427731>.